

ده راهکار برای اطمینان از یک روند جنسیت‌محور و همه‌شمول در تهیه پیش‌نویس قانون اساسی

قانون اساسی کشورها متضمن حاکمیت قانون، نظام حکومتی، و حفظ حقوق بشر است. قانون اساسی یک کشور مبنایی برای عقد قرارداد اجتماعی بین حکومت و جامعه است، و ازین رو بسیاری از هنجارها و ارزش‌های مشترک جامعه را تحت تاثیر قرار داده و شکل می‌دهد. قانون اساسی خوب، محصول روندی مشارکتی است که به انواع گروه‌های شهروندان امکان می‌دهد نگرش و نظرات خود را ارائه کنند. این اصول در مجموعه‌ای از قوانین بین‌المللی، معاهدات، و پالیسی‌ها تضمین شده است، از جمله در:

- اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱ و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی^۲، که حق مشارکت دموکراتیک را به رسمیت می‌شناسند؛
- کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد، که مشخصاً حق شرکت در تشکیل قانون اساسی را به رسمیت می‌شناسد؛^۳ و
- قطعنامه ۱۳۲۵ سازمان ملل متحد درباره «زنان، صلح و امنیت»، که خواستار توجه به امر جنسیت در قانون اساسی و روندهای مرتبط می‌شود.^۴

کشورهای پسا‌جنگ اغلب با اتخاذ یک قانون اساسی جدید، به سمت نظامی دموکراتیک تغییر جهت می‌دهند. این قانون اساسی می‌تواند الگویی روشن از دولت و جامعه‌ای که قرار است ایجاد شود باشد، و بازتاب آرمان‌های مردم آن است، و فرصتی برای یک کشور است تا حقوق شهروندان را تدوین و محافظت کند. قانون اساسی و قانون‌گذاری جدید می‌تواند شفافیت سیاسی، حکمرانی خوب، و جامعه متکثر را ترویج کند. ضمناً اصلاحات مرسوم در مورد قانون اساسی، شامل حفاظت از همه گروه‌های اقلیت و به لحاظ تاریخی به حاشیه رانده شده و شروط مهمی برای برابری حقوق و مشارکت زنان می‌شود.

برای تضمین حقوق اساسی بشر و پایبندی به اصول قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت سازمان ملل و دستورکار جهانی زنان، صلح و امنیت، روند تهیه پیش‌نویس قانون اساسی باید در تمام مراحل، همه‌شمول و جنسیت‌محور باشد. از شرکت در مشاوره‌ها گرفته تا پیش‌نویس شروط جنسیت‌محور، زنان در انکشاف قانون اساسی‌ای که متضمن حقوق برابر برای همه باشد نقشی کلیدی دارند.

برای اطمینان از جنسیت‌محور و همه‌شمول بودن روند پیش‌نویس و نتایج آن، این ۱۰ راهکار را می‌توان انجام داد:

^۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر [Universal Declaration of Human Rights, United Nations]، سازمان ملل، ۱ دسامبر، ۱۹۴۸، ماده ۲۱.

^۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی [International Covenant on Civil and Political Rights]، کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد، ۱۶ دسامبر، ۱۹۶۶، ماده ۲۵.

^۳ ویوین هارت، «تشکیل قانون اساسی دموکراتیک»، گزارش ویژه ۱۰۷، واشنگتن دی.سی، انستیتو صلح ایالات متحده، سپتامبر ۲۰۰۴، ۵. <<http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr107.html>>

^۴ قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت سازمان ملل درباره «زنان، صلح و امنیت» (۲۰۰۰)، پاراگراف اجرایی ۸.پ.

آموزش مدنی و مشاوره‌های عمومی

۱. در یک روند سیاسی یا انتقالی، از همان ابتدا گروه‌های زنان و سازمان‌های جامعه مدنی را بسیج کنید تا آن‌ها را از هدف و روند مطلع کنید و از مشارکت آن‌ها در نهادهای تدوین قانون اساسی و همه مراحل این روند اطمینان حاصل کنید.

در تونس، «انجمن زنان دموکراتیک تونس» ائتلافی را به ۱۶ سازمان هم‌فکر تشکیل داد تا پایگاه حمایتی نیرومندی برای حقوق زنان ایجاد کند. این ائتلاف بیانیه‌ای ۵ ماده‌ای را درباره موضوعات مرتبط با زنان آماده کرد تا گفتگوهای آتی درباره قانون اساسی را تحت تاثیر قرار دهد.^۵

۲. زنان را در ایجاد یک برنامه آموزش مدنی شامل کنید که به عموم مردم کمک شود تا درک بهتری از روند پیش‌نویس قانون اساسی، اهمیت دیدگاه جنسیت‌محور در قانون اساسی و قرارداد اجتماعی در یک کشور کسب کنند.

- مخصوصاً سازمان‌های جامعه مدنی تحت رهبری زنان، مراکز زنان، انجمن‌های مادران، گروه‌های مذهبی، و مدارس را دخیل کنید.
- با مشورت آن‌ها مهم‌ترین مسائل را برای گفتگوهای عمومی مشخص کنید.
- با همکاری رسانه‌ها به آموزش قانون اساسی به جامعه کمک کنید.

در رواندا یک برنامه آموزش مدنی، نظرات و سوالات/پاسخ‌های ضروری مردم را مشخص کرد که کمیته قانون اساسی آن‌ها را مد نظر قرار داد.^۶

۳. در مراحل انجام مشاوره عمومی و همه‌شمول، رهبری و مشارکت زنان — خصوصاً زنان صلح‌ساز — را به رسمیت بشناسید تا در روندهای رسمی تاثیرگذار باشند. شهروندان می‌توانند از طریق کارگاه‌ها و گفتگو، توصیه‌هایی را برای مجلس قانون اساسی تدوین کنند.

- مشاوره عمومی، حس مالکیت مشترک بر قانون اساسی ایجاد می‌کند، و به مشروعیت و اعتبار دولت و قوانین آن و التیام جوامع پس از جنگ کمک می‌کند.
- در مشارکت، سازمان‌دهی، و تسهیل مشاوره‌های محلی، گروه‌های زنان، گروه‌های مذهبی و دیگر سازمان‌های جامعه مدنی را بگنجانید.

در آفریقای جنوبی، زنان بسیج شدند تا دیدگاه‌های خود را تلفیق کنند و با سازمان‌های مسئول پیش‌نویس قانون اساسی در میان بگذارند. ائتلاف ملی زنان، «منشور زنان برای برابری موثر» را آماده کرد و توانست روند پیش‌نویس قانون اساسی را تحت تاثیر قرار دهد.^۷

^۵ ناناکو تامارو و ماری اورابلی، «در تشکیل قانون اساسی بعد از جنگ و ناآرامی، زنان چه تاثیری می‌گذارند،» امنیت همه‌شمول، جنوری ۲۰۱۸.

^۶ نیل کریتز، «شهادت: روندهای تشکیل قانون اساسی، درس‌هایی از عراق»، جلسه مشترک کمیته سنا در امور قضایی، کمیته فرعی در زمینه قانون اساسی، حقوق مدنی و حقوق مالکیت و کمیته سنا در زمینه روابط خارجی، کمیته فرعی در امور خاور نزدیک و امور جنوب آسیا، ۲۵ جون، ۲۰۰۳.

^۷ شیلا مینتجس، «تأملات: مبارزه زنان برای برابری در جریان گذار به دموکراسی آفریقای جنوبی»، ترانسفورمیشن ۷۵ (۲۰۱۱) شماره سریال استاندارد بین‌المللی ۰۲۵۸-۷۶۹۶.

۴. منابع مالی و معلومات بهنگام را در اختیار سازمان‌های زنان قرار دهید تا آن‌ها بتوانند در تمام مراحل این روند به‌نحوی پایدار حضور داشته باشند.

مثلاً صندوق صلح نوآورانه آیکن (ICAN's Innovative Peace Fund) و صندوق صلح و کمک‌های بشردوستانه زنان (Women's Peace and Humanitarian Fund)، برای شرکت زنان در مراحل مختلف روندهای صلح، تامین مالی سریع ارائه می‌کند.

شمول و تخصص جنسیتی در مکانیزم‌های رسمی پیش‌نویس قانون اساسی

۵. برای اطمینان از وجود یک روند همه‌شمول پیش‌نویس قانون اساسی، ترکیبی از مکانیزم‌ها را لحاظ کنید، از جمله مشاوره عمومی، کمیته‌های قانون‌گذاری، معاهدات ملی، میزگردها، کمیته‌های قانون اساسی، کمیته‌های پیش‌نویس قانون اساسی، و همه‌پرسی‌های عمومی. مثلاً نمایندگان سازمان‌های زنان محلی می‌توانند به‌عنوان اعضای کمیته پیش‌نویس قانون اساسی، معلومات فنی ارائه دهند، و روند آن را نظارت کنند و به عموم گزارش دهند.

در اوگاندا، دولت کمیسیونی را برای مشورت با مردم منصوب کرد و بعد یک مجلس قانون اساسی که نماینده گروه‌های ذی‌نفع بود را برای تایید نهایی سند منصوب کرد.^۸

۶. برای نامزدهای مجلس قانون اساسی یا هیئت‌های پیش‌نویس قانون اساسی، معیارهای روشنی تعریف کنید تا از دانش و تخصص آن‌ها اطمینان حاصل شود. روند پیش‌نویس قانون اساسی باید یک روند فنی و کارشناسی باشد، نه این‌که اعضای آن بر اساس روابط سیاسی تعیین شود.

- درباره اصول هدایت‌گر، ساختار، عضویت، و روال‌های مجلس قانون اساسی و/یا روندهای تشکیل قانون اساسی مذاکره کنید تا از توازن در ترکیب مردان و زنانی با دانش و تخصص ضروری، خصوصاً حقوق بشر از جمله حقوق زنان، اطمینان حاصل شود.

۷. از گنجاندن زنان در سطح رهبری هیئت‌های پیش‌نویس قانون اساسی و تمام کمیته‌های دیگر اطمینان حاصل کنید، از جمله در سمت‌های کلیدی با، مثلاً، تعیین حداقل سهمیه‌ها. هر جا که لازم است تعلیمات فنی ارائه دهید تا از وجود تخصص موضوعی و فهم روند تشکیل قانون اساسی و بازیگران کلیدی اطمینان حاصل شود. خصوصاً به اشکال پنهان تبعیض که می‌تواند در قانون اساسی یک کشور نهفته شود عمیقاً توجه کنید، مخصوصاً اگر/جایی که مذهب تنها منبع مورد استفاده برای وضع قانون باشد.

در سومالی، موافقت‌نامه «گاروو ۲» در سال ۲۰۱۲ تصریح می‌کند که «دست‌کم ۳۰۰ نفر (۱/۳) اعضای مجلس قانون اساسی ملی که ۱۰۰۰ نفر عضو دارد "باید زن باشند" و بقیه ۷۰۰ مرد و زن باید از همه بخش‌های جامعه انتخاب شوند، از جمله: جوانان/مداومین، صاحبان کسب و کار، رهبران مذهبی و سنتی، شهروندان پراکنده در کشورهای خارجی، ... متخصصان...»^۹.

۸. از زنان بیرون (و همچنین درون) مجلس قانون اساسی و هیئت‌های دیگر حمایت کنید تا حول منافع مشترک متحد شوند و در جهت اهداف مشترک کار کنند. قدرت جمعی ائتلاف زنان می‌تواند

^۸ هون ام. آر.کی. ماتمبه «زنان و تشکیل قانون اساسی در اوگاندا»، نایروبی، کنیا: تشکیل کمیسیون بازنگری کنیا، ۱۲ جولای ۲۰۰۱. ارجاع در جولین شومیکر، «حقوق قانون اساسی و قانون‌گذاری» در «عدالت، حکمرانی، و جامعه مدنی»، ۱۷، فصل ۴ از امنیت هم‌شمول، صلح پایدار: جعبه‌ابزاری برای حمایت و اقدام، هشدار بین‌المللی و زنان دخیل در صلح (۲۰۰۴).

^۹ دومین کنفرانس مشورتی ملی قانون اساسی سومالی، ۱۵-۱۷ فبروری، ۲۰۱۲، گاروو، پانتلند، سومالی. (تاکید اضافه شده.)

بن بست‌ها را از بین ببرد، نتایج قانون اساسی را بهتر کند، و پاسخگویی را تضمین کند. ائتلاف‌های موثر می‌تواند برای پالیسی‌گذاران همچون الگویی برای نحوه همکاری و ایجاد اجماع در مسائل مهم باشد.

در رواندا، گروه‌های زنان بسیج شدند تا از گنجاندن اصول برابری جنسیتی در قانون اساسی اطمینان حاصل کنند، به‌خصوص در زمینه مشارکت‌شان در فضاها، تصمیم‌گیری، تعداد کرسی‌های تعیین شده برای زنان در پارلمان، و واحد نظارت بر امور جنسیتی. آن‌ها همچنین پیش‌نویس قانون اساسی را بین سازمان‌های زنان سراسر کشور منتشر کردند.^{۱۰}

متن و محتوای پاسخگو به جنیست

۹. از زبان روشن و صریح استفاده کنید تا اطمینان حاصل شود که به دلیل استفاده از زبان مبهم و نادقیق، شروط مربوط برای حفاظت از زنان کم‌رنگ نشود.

- اهمیت این موضوع که حقوق بشر باید شامل افرادی از همه جنسیت‌ها باشد را به نویسندگان پیش‌نویس یادآور شوید. در صورت نیاز مطمئن شوید که صریحاً به جنسیت اشاره شود (مثلاً، صریحاً به زنان و مردان اشاره شود)، به جای آن‌که از زبانی فاقد جنسیت استفاده شود. قانون اساسی پایه‌گذار قوانین آینده است و باید زمینه‌ساز شمول و برابری برای همه باشد.

قانون اساسی افغانستان تصریح می‌کند که «اتباع افغانستان اعم از زن و مرد در برابر قانون دارای حقوق و وجایب مساوی می‌باشند».^{۱۱}

۱۰. قانون اساسی را با معیارهای بین‌المللی هم‌تراز کنید، حقوق برابر را تضمین کنید، و در تمام بخش‌های مختلف بر برابری جنسیت‌ها و اقلیت‌ها تأکید کنید، از جمله در موضوعاتی مثل موارد زیر (گرچه به این‌ها محدود نمی‌شود):

- حقوق برابر در «مقدمه» قانون اساسی که برابری جنسیتی، تنوع، آزادی و کرامت زنان، احترام، شمول، عدالت، و شراکت را تضمین کند؛

مقدمه قانون اساسی نپال متعهد می‌شود به «حفاظت و ترویج همبستگی اجتماعی و فرهنگی، رواداری و هماهنگی، و اتحاد مبتنی بر تنوع با به رسمیت شناختن تکثر قومی، زبانی، مذهبی، فرهنگی و تنوع خصوصیات جغرافیایی، و تعهد به ایجاد جامعه‌ای برابرخواه که بر پایه اصول همه‌شمول و مشارکتی متناسب بنا شده باشد تا با حذف تبعیض بر اساس مرتبه، طبقه، منطقه، زبان، مذهب و جنسیت و همه تقسیم‌بندی‌هایی که به سختی قابل تغییر است، برابری اقتصادی، رفاه و عدالت اجتماعی را تضمین کند».^{۱۲}

- ممنوعیت تبعیض از طریق قوانین مدنی یا عرفی بر اساس نژاد، جنس، و/یا جنسیت؛

در قانون اساسی آفریقای جنوبی ذکر شده است که: «دولت نباید غیرمنصفانه، خواه مستقیم یا غیرمستقیم، علیه هیچ‌کسی تبعیض قائل شود، به هر دلیلی که باشد، از جمله نژاد، جنسیت، جنس،

^{۱۰} پریسیلا یاجت انکوت، «نقش روندهای تشکیل قانون اساسی در برقراری دموکراسی»، اینترنشنال آیدیا: برقراری دموکراسی و مدیریت منازعه (دی.سی.ام)، مطالعه موردی رواندا (۲۰۰۵).

^{۱۱} قانون اساسی جمهوری اسلامی افغانستان (۲۰۰۲)، ماده ۲۲، فصل ۲.

^{۱۲} قانون اساسی نپال (۲۰۱۵) مقدمه.

وضعیت تأهل، ریشه قومی یا اجتماعی، رنگ، گرایش جنسی، سن، معلولیت جسمی، مذهب، فکر، عقیده، فرهنگ، زبان و تولد»^{۱۳}.

- شروطی برای حقوق و آزادی‌های فردی زنان و مردان، اقلیت‌ها، و اجتماعات بومی مربوط به حقوق سیاسی، اقتصادی، و حقوق اجتماعی و حفاظت در برابر خشونت از جمله خشونت خانگی؛

قانون اساسی کامبوج تضمین می‌کند که اتباع این کشور «از هر دو جنس» از حق مشارکت کامل و فعال در زندگی سیاسی برخوردارند.^{۱۴}

- شروطی برای حق مشارکت برابر در سیاست از جمله حق دستیابی به مسئولیت در دولت و در نهادهای رسمی، از قبیل دادگاه عالی، پارلمان، سنا، ریاست‌جمهوری، و غیره؛

شهروندان اکوادور حق دارند «بر اساس شایستگی‌ها و توانمندی‌ها و در یک نظام انتخابی و انتصابی شفاف، همه‌شمول، منصفانه، تكثرگرا و دموکراتیک، که مشارکت آن‌ها را بر اساس معیار برابری و تساوی جنسیتی، فرصت‌های برابر برای معلولان، و مشارکت بین‌نسلی تضمین کند، شغل و وجایب دولتی داشته باشند».^{۱۵}

- حق شهروندی، از جمله حق برابر برای اعطای تابعیت به همسران و فرزندان؛

قانون اساسی عراق می‌گوید: «هر کسی که پدرش عراقی باشد یا از مادر عراقی به دنیا آمده باشد، عراقی محسوب خواهد شد و طبق قانون باید پیگیری شود».^{۱۶}

- جدایی دین از دولت، چون دین نباید منبعی برای قانون‌گذاری قانون اساسی باشد خصوصاً در مورد قانون احوال شخصیه؛ و

قانون اساسی فیلیپین می‌گوید: «جدایی کلیسا از حکومت امری تخلف‌ناپذیر است».^{۱۷} ضمناً، «هیچ قانونی در مورد برپایی یک مذهب یا ممانعت از انجام آزادانه آن نباید وضع شود».^{۱۸}

- شروطی برای حقوق و سلامت کافی جنسی و تولیدمثل.

در قانون اساسی آفریقای جنوبی شروط کلیدی مراقبت‌های صحی شامل «حق تمامیت جسمانی و روانی می‌شود، از جمله حق:

- تصمیم‌گیری درباره تولیدمثل

- امنیت جسمی و کنترل فرد بر بدن خود».

^{۱۳} قانون اساسی جمهوری آفریقای جنوبی (۱۹۹۶)، بند ۹، (۳) فصل ۲.
^{۱۴} قانون اساسی پادشاهی کامبوج (۱۹۹۳)، ماده ۳۵، فصل ۳. اصلاحیه ۱۹۹۹، ۲۰۰۸، ۱۵. قانون اساسی جمهوری اکوادور (۲۰۰۸)، شماره ۷، ماده ۶۱، فصل ۵، عنوان دوم.
^{۱۵} قانون اساسی جمهوری اکوادور (۲۰۰۸)، شماره ۷، ماده ۶۱، فصل ۵، عنوان دوم.
^{۱۶} قانون اساسی جمهوری عراق (۲۰۰۵)، ماده ۱۸.۲، فصل ۱، بخش ۲.
^{۱۷} قانون اساسی جمهوری فیلیپین (۱۹۸۷)، ماده ۲، بخش ۶.
^{۱۸} قانون اساسی جمهوری فیلیپین (۱۹۸۷)، ماده ۳، بخش ۵.